

The Impact of the Sociology of Sacred Defense on the Development of National Identity in the Islamic Republic of Iran

Shahpour Soltani¹
Nosratollah Heydari²
Iraj Ranjbar³

Received: 26 May 2025

Reception: 10 June 2025

Abstract:

The imposed war against the Islamic Republic of Iran, apart from its harmful effects, also had valuable fruits for Iranian society, especially in terms of culture and identity, which perhaps have been less addressed so far. In addition to strengthening the elements of Iranian national identity that had been formed based on geographical and historical components, this war provided an opportunity to recover and reconstruct the ideological and religious components of the identity of the Iranian Muslim people based on Islamic values. The main purpose of the present article is to explain the impact of the sociology of sacred defense on the development of national identity in the Islamic Republic of Iran. The main question is posed as follows: What effects has the Sacred Defense had on various dimensions of national identity in the Islamic Republic of Iran? The findings of the article showed that the Sacred Defense (resistance identity) in response to the legitimizing identity of the international system in the 1980s, by utilizing the pure teachings of the Islamic Revolution and constructing a new semantic world, challenged the logic of the hegemonic system and thus reconstructed and strengthened the Iranian-Islamic components of the Iranian national identity. The type of research method in this article is descriptive-analytical and based on library studies. **Keywords:** Sociology, Sacred Defense, National Identity, Values, Norms

¹PhD Student, Department of Political Science, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

²Assistant Professor, Department of Political Science, Ilam Branch, Islamic Azad University, Ilam, Iran (Corresponding Author)

³Assistant Professor, Department of Political Science, Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran

<http://doi.org/10.30510/pscci.2025.526346.1289>

تأثیر جامعه شناسی دفاع مقدس بر تکوین هویت ملی در جمهوری اسلامی ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۵

شاهپور سلطانی^۱

نصرت اله حیدری^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۰

ایرج رنجبر^۳

چکیده

جنگ تحمیلی علیه جمهوری اسلامی ایران، جدا از آثار زیانباری که داشت، ثمرات ارزشمندی نیز برای جامعه ایران به ویژه از نظر فرهنگی و هویتی داشت که شاید تاکنون کمتر به آن پرداخته شده است. این جنگ علاوه بر تقویت عناصر هویت ملی ایرانی که بر اساس مولفه های جغرافیایی و تاریخی شکل گرفته بود، فرصتی برای بازیابی و بازسازی مولفه های عقیدتی و دینی هویت مردم مسلمان ایران بر اساس ارزش های اسلامی فراهم کرد. هدف اصلی مقاله ی حاضر، تبیین تأثیر جامعه شناسی دفاع مقدس بر تکوین هویت ملی در جمهوری اسلامی ایران است. پرسش اصلی این گونه مطرح شده است که دفاع مقدس چه تأثیراتی بر ابعاد مختلف هویت ملی در جمهوری اسلامی ایران برجای گذاشته است؟ یافته های مقاله نشان داد که دفاع مقدس (هویت مقاومت) در واکنش به هویت مشروعیت بخش نظام بین المللی در دهه ۱۹۸۰ با بهره گیری از آموزه های ناب انقلاب اسلامی و برساختن جهان معنایی جدید، منطق نظام سلطه را به چالش کشیده و بدین ترتیب مولفه های ایرانی- اسلامی هویت ملی ایرانیان را بازسازی و تقویت نماید. نوع روش تحقیق در این مقاله توصیفی - تحلیلی و بر مبنای مطالعات کتابخانه ای است.

کلمات کلیدی:

جامعه شناسی، دفاع مقدس، هویت ملی، ارزش ها، هنجارها

^۱ دانشجوی دکتری گروه علوم سیاسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

^۲ استادیار گروه علوم سیاسی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران (نویسنده مسئول)

^۳ استادیار گروه علوم سیاسی، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

از مولفه های تشکیل دهنده هویت یک ملت، دین، سرزمین، تاریخ، فرهنگ و تمدن و ... را می توان نام برد. دین، جایگاه انسان در نظام آفرینش و هدف از خلقت را به او نشان می دهد، و ابعاد سه گانه وجودی انسان یعنی حوزه اندیشه، صفات نفسانی و رفتارها را هماهنگ می نماید، تاریخ یک ملت، مجموعه ای از گران سنگ از تلخی های شکست و شیرینی های پیروزی و نیز مجموعه ای از کارهای افتخار آفرین، یا دسته ای از امور تاسف برانگیز است که بر اساس برخی ذهنیت ها و تعصب های مثبت و منفی شکل گرفته اند. بر این اساس، یکی از مولفه های تاثیرگذار بر هویت ملی، به جنگ تحمیلی عراق علیه ایران برمی گردد.

با توجه به تهاجم نظامی عراق علیه کشورمان در ۳۱ شهریور سال ۵۹ و گروههای تجزیه طلب داخلی که هدفشان تجزیه خاک کردستان - بلوچستان - خوزستان از خاک ایران بود به تاسی از رهنمودهای امام خمینی (ره) دفاع همه جانبه و خودجوش مردمی از تمام اقشار و گروه های قومی و اجتماعی در برابر دشمنان داخلی و خارجی که هدفشان تصرف خاک ایران و ساقط نمودن نظام جمهوری اسلامی بود صورت گرفت. با توجه به گفتمان انقلاب اسلامی که مردم از طریق احزاب، تشکل ها و انجمن ها و در سرنوشت سیاسی خود دخالت کند که این خود نوعی تمرین مردم سالاری می باشد. جنگ هشت ساله تحمیلی و دفاع همه جانبه و خود جوشان از تمامی اقشار به ترتیب از الهامات و رهنمودهای امام خمینی (ره) نوعی دخالت دادن در نوشته سیاسی خود در اداره کشور میباشد. دفاع مقدس، از زوایای گوناگونی در تقویت هویت ملی و اسلامی نقش ایفا نموده است. از جمله: دین داری، ولایت مداری، وحدت، شجاعت، مقاومت، دشمن شناسی و ملی دوستی، غیرت، آزادگی، ایثارگری، تحول آفرین، کسب تجربه های نظامی و آمادگی دفاعی، پیشرفت های نظامی، بدعت ستیزی، تکلیف شناسی و ... همچنین تاثیر رهنمودهای امام خمینی (ره) در بسیج مردمی در جنگ تحمیلی هشت ساله باعث افزایش غرور ملی و هویت ملی و ناسیونالیسم مثبت در دفاع از کشور شد و همچنین باعث تحکیم و انسجام اجتماعی و افزایش وحدت ملی و قومی و مذهبی و دینی میان اقوام و قبایل و مذاهب و ادیان کشورمان در برابر دشمنان داخلی و خارجی شد.

چارچوب نظری

یکی از نظریه مهم در روابط بین الملل سازه انگاری و تکمیل گرایی است که از طریق فهم نوین از روابط بین الملل به دست می آید. در واقع چشم انداز جدید برای پر کردن شکافهای فردگرا می باشد (اسمیت، ۱۳۸۳: ۵۵۵). سازه

انگاری در علوم اجتماعی مطرح شده است که به انگاره های اجتماعی و قدرت ساختارهای اجتماعی عینیت و مشروعیت می بخشد و هویت ها و منافع کنشگران بهاء می دهند نه نیروهای مادی (ونت، ۱۳۸۶: ۱-۲).

ظریه سازه انگاری توسط نظریه پردازانی همچون الکساندر ونت توسعه یافته است. این نظریه برخلاف واقع گرایی که به مسئله قدرت و ساختارهای مادی تاکید داشت، و برخلاف لیبرالیسم که عمدتاً بر نهادهای بین المللی و همکاری میان دولت ها متمرکز است، بر نقش ایده ها، هنجارها و معانی اجتماعی در شکل دهی به هویت ها و منافع دولت ها تأکید می کند. از منظر سازه انگاری، هویت دولت ها به وسیله تعاملات اجتماعی ساخته می شود. به عبارت دیگر، هویت پیش فرض ثابتی ندارد و در فرایند تعاملات بین المللی شکل می گیرد. یکی از مهم ترین ادعاهای سازه انگاری این است که منافع دولت ها نه ثابت و نه صرفاً مادی هستند، بلکه از طریق فرایندهای اجتماعی و بر مبنای هنجارها و ارزش ها تعریف می شوند.

سازه انگاری در روابط بین الملل در واقع رویکرد اجتماعی به روابط بین الملل است در مقابل خلاء گرایی که با مفاهیم همچون قدرت و منفعت مادی سر و کار دارد و با مفاهیم اجتماعی سروکار ندارد اما سازه انگاری نقش عوامل اجتماعی در روابط بین الملل را پررنگ می کند مانند فرهنگ و قومیت و هویت، مذهب و تعبیری با جامعه شناسی و روابط بین الملل توجه دارد. و معتقد است در کنار هستی شناسی مادی باید به هستی شناسی غیرمادی مانند فرهنگ و مذهب و دین، هویت ملی، فرهنگ و ارزش های اجتماعی توجه کرد و بهاء داده شود (مشیرزاده، ۱۳۸۵: ۳۲۴)

در سازه انگاری کنش ها محصول تعاملات اجتماعی هستند در حالی که در نظریه فردگرا به منافع فردی توجه دارد بازیگر بصورت فردی و جدا بر پیکره اجتماعی منافع خود را تفسیر و تبیین می کند اما در سازه انگاری تعاملات اجتماعی تعیین کننده منافع بازیگران است در اینجا جامعه ابزار نیست بلکه منافع و اهداف را می سازد لذا در سازه انگاری سطح واحد تحلیل رفتار سیاست خارجی با توجه به هویت اجتماعی آن مطالعه می کند (قوام، ۱۳۹۳: ۲۲۲-۲۲۴)

سازه انگاری دیدگاه صرفاً مادی انگارانه فردگرایی مارکسیستی را نسبت به حیات اجتماعی را رد می کند و به منافع مادی را تعیین کننده قدرت آنها در روابط بین الملل تصور می کند اما در سازه انگاری نظام باورها هویت اجتماعی و ارزش های مشترک و هنجارها و ارزش ها بر رفتار بازیگران تاثیر می گذارد و هویت را امری تجربی که در بستر تاریخی و ساختار بینا ذهنی و در بستر تاریخی فرهنگی سیاسی اجتماعی در آن قرار گرفته اند شکل گرفته اند و یا به

عبارت دیگر هویت محول عوامل مادی نیستند بلکه همواره به صورت اجتماعی ساخته می‌شوند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۴۴-۴۳) بر اساس دیدگاه سازه‌انگاری از دیگر مباحث مهم و مرتبط با مسئله هویت، سیال و قابل تغییر بودن هویت هاست که هم می‌تواند در شرایط مادی و هم شرایط غیر مادی فعال باشد و هویت امری اجتماعی است که در ساختن خود دیگری هم ساخته می‌شود. (آقایی و رسولی، ۱۳۸۸: ۵).

از دیدگاه سازه‌انگاران هویت به معنای فهم‌های نسبتاً ثابت از خود و انتظارات از دیگران است کنش‌گران منافع و هویت خود را از طریق مشارکت در معانی جمعی به دست می‌آورند یعنی همان معانی که ساختارها را تعریف می‌کنند و به کنش‌های ما سازمان می‌دهند. هویت‌ها و منافع امری رابطه‌ای هستند و وقتی ما موقعیت را تشریح می‌کنیم تعریف می‌شوند به تعبیر ونت هویت عبارتست از آنچه که چیزی را به آنچه که هست تبدیل می‌کند و تصریح می‌کند که هویت خصوصیتی در کنش‌گران نیت‌مند است که موجد تمایلات انگیزشی و رفتاری است در واقع هویت یک ویژگی ذهنی است که ریشه در فهم کنشگر از خود دارد. هویت شامل دو انگاره است انگاره خود و دیگری پس ساختارهای درونی و بیرونی، هر دو به هویت اقوام می‌بخشد. (رمضان زاده و جوکار، ۱۳۸۹: ۱۳۹-۱۳۸)

از نگاه ونت دولت‌ها همزمان چهار نوع هویت دارند. هویت جمعی پیکر وار، هویت نوعی نقش و هویت جمعی

۱- هویت جمعی پیکر وار، با ساختارهای خود-سازمان بخش و هم‌ایسنا قوام می‌یابد پایه مادی این هویت سرزمین می‌باشد.

۲- هویت نوعی، به مقوله اجتماعی اشاره دارد و در ارتباط با دولت‌ها می‌توان به نوع رژیم یا شکل حکومت اشاره نمود.

۳- هویت نقشی که از خصوصیت خود سازمان بخشی برخوردار نبود و در تعامل با دیگران در نظام جهانی و منطقه‌ای شکل می‌گیرد.

۴- هویت جمعی که رابطه میان خود و دیگری را به نتیجه منطقی آن یعنی هم‌ذات‌انگاری یا یکسان‌انگاری میرساند. (عسگرخانی و منصوره مقدم، ۱۳۸۹: ۱۹۸).

فرهنگ‌هایزی-فرهنگ‌لاکی و فرهنگ‌کانتی. این فرهنگ‌ها از نظر ونت اگر چه گونه‌های آرمانی قلمداد می‌گردند ولی در عین حال مواردی از هر سه را در زمان‌ها و مکان‌های مختلف در تاریخ روابط بین‌المللی می‌توان یافت اگرچه ممکن است که این فرهنگ‌ها تحت تاثیر فرهنگ‌هایی در سطح داخلی یا فراملی باشد اما در مجموع بر محور نظام دولت‌ها هستند (ونت، ۱۳۸۴: ۳۷۵).

در قالب هر آثار شی تنها یک موضوع سوژه گی وجود دارد: در فرهنگ ها بزی دشمن در فرهنگ لاکي رقيب و در فرهنگ کانتی دوست هر یک از وضعیت ها متضمن حالت یا سمت گیری خاص خود نسبت به دیگری از نظر کاربرد خشونت است. حالت دشمنان حالت متخاصمان تهدید گری است که حد و مرزی در خشونت علیه یکدیگر نمی شناسند حالت رقبا، با حالت رقیبانی است که از خشونت علیه یکدیگر استفاده می کنند اما از کشتن یکدیگر خودداری می کنند و حالت دوستان حالت متحدانی است. که از خشونت برای حل و فصل اختلافات خود استفاده نمی کنند. (ونت، ۱۳۸۴: ۳۷۶)

نقشه ها مواضع ساختاری هستند و باورهای کنشگران بدون شک برای آن که کنشگران مواضع سوژگی را اعمال و بازتولید کنند باید آنها را جذب هویت و منافع خود سازند به این شکل است که نقش ها به خصوصیات سطح واحد قوام می بخشند اما هویت های مبتنی بر نقش همان نقش ها نیستند هویت های مبتنی بر نقش فهم ذهنی از خود هستند نقش ها مواضع یا موقعیت های قوام یافته عینی و جمعی هستند که به آن فهم ها معنا می بخشند هویت های مبتنی بر نقش با بر گرفتن و به کنار گذاشتن باورها از سوی افراد می آیند و می روند اما نقش ها تا زمانی که کسی آنها را ایفا کند پابرجا می ماند و می روند اما نقش تا زمانی که کسی آنها را ایفا کند پابرجا می ماند هر رئیس جمهور در زمان صدارتش هویت ها و منافع را پذیرفته که او را قادر به ایفای آن نقش می کنند اما با وجودی که می توان فرض کرد هنگامی که او مقام خود را ترک می کند هویت ها و منافعش تغییر می کنند. (ونت، ۱۳۸۴: ۳۷۷-۳۷۸).

یکی از اصول بنیادین سازه‌انگاری این است که ساختارهای بین‌المللی اساساً اجتماعی هستند و تنها مادی نیستند. برای مثال، قدرت نظامی یک کشور تنها زمانی اهمیت پیدا می‌کند که در زمینه‌ای اجتماعی، مثل ترس یا تهدید، معنا شود. به این ترتیب، سازه‌انگاری بر این باور است که واقعیت بین‌المللی، از جمله تهدیدها و منافع، برخلاف دیدگاه‌های واقع‌گرایانه، به وسیله اذهان و تعاملات انسانی معنا پیدا می‌کند. سازه‌انگاری به نقش هنجارها، ارزش‌ها، و ایده‌ها در رفتار دولت‌ها تأکید ویژه‌ای دارد. برخلاف واقع‌گرایی که روابط میان دولت‌ها را نتیجه رقابت برای قدرت و بقا می‌داند، سازه‌انگاری معتقد است رفتارهای دولت‌ها تا حد زیادی از هنجارها و قواعد اجتماعی تأثیر می‌گیرد. به طور کلی، سازه‌انگاری با تأکید بر نقش ایده‌ها، هنجارها و تعاملات اجتماعی، چشم‌انداز متفاوتی از روابط بین‌الملل ارائه می‌دهد.

ریشه های فکری اندیشه جامعه شناسی دفاع مقدس:

جامعه‌شناسی با ساختارهای نیروها و بسترهای اجتماعی سروکار دارد موضوع‌هایی که شکل‌دهنده به واقعیت‌ها هستند. جامعه‌شناسی دارای گرایش‌های متعدد و گوناگون است که یکی از آنها جامعه‌شناسی دفاع است. ریشه‌های فکری نگاه جامعه‌شناسانه دفاع را در اندیشه ای‌بن خلدون مورد پیگیری قرار داد.

ایده محوری اندیشه او عصبیت است که در مفهوم عصبیت دفاع از همبستگی اجتماعی نهفته است جوامعی را که عصبیت ندارند در مواجهه با تهاجم و تهدید از هم گسیخته و مضمحل می‌شود پس وجود عصبیت انگیزه دفاعی جوامع را افزایش می‌دهد (ابن خلدون، ۱۳۶۶: ۲۵).

جامعه‌شناسی دفاع در زمره دانش‌هایی است که به دلیل اهمیتش پس از جنگ جهانی دوم پدید آمد. (افتخاری، ۱۳۸۹: ۲۷).

نگاه جامعه‌شناسی دفاع قبل از نگاه سازمان‌های نظامی و ارتش به نیروهای مردمی و اجتماعی معطوف است در اینجا ارتش را فقط نیروی نظامی نمی‌دانند بلکه آنرا گروه اجتماعی می‌دانند. در رویکرد جامعه‌شناسی به دفاع جامعه و دفاع از هم مجزا نیستند بلکه یک کل اندام وار در نظر گرفته می‌شود که دارای روابط درهم‌تنیده ای می‌باشد (افتخاری، ۱۳۸۹: ۲۷).

جامعه‌شناسی دفاع با جامعه‌شناسی نظامی متفاوت است موضوع‌های جامعه‌شناسی نظامی شامل مواردی همچون سازمان و نیروهای نظامی تغییر در اداره نظامیان برای جنگیدن - تشکیل نظامی حرفه‌ای گرابی افزایش بهره‌گیری از زنان مجتمع‌های علمی علل و ریشه‌های جنگ‌ها آثار و پیامدهای اجتماعی جنگها و حقوق جنگها (کاپلو و نسن، ۱۳۸۹: ۱۰۰).

تاریخچه دفاع مقدس در ایران باز می‌گردد به تجاوز نظامی عراق به ایران در ۳۱ شهریور سال ۱۳۵۹ که به شرایط و نحوه دفاع همه‌جانبه مردمی و به چگونگی بسیج نمودن دفاع مردم توسط امام خمینی (ره) و تاسیس بسیج ۲۰ میلیونی و جهاد سازندگی که مردم بصورت خودجوش در آن عضویت داشتند و به رشادت‌ها و پایمردی‌ها و فداکاری‌ها و ایثارگری‌های نیروهای مردمی در ۸ سال جنگ تحمیلی می‌پردازد. وبه چگونگی پیدایش این بسیج مردمی که باعث تقویت هویت ملی و انسجام اجتماعی و وحدت قومی و مذهبی بین اقوام و مذاهب و همچنین باعث افزایش حس میهن‌دوستی و ناسیونالیسم مثبت شد می‌پردازد. همچنین توسط رهبران مذهبی مانند امام خمینی (ره) دفاع از میهن را مردمی و رنگ و بو دینی و مذهبی داد یعنی احادیث و روایات دینی از قرآن و پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) در خصوص واجب بودن دفاع از آب و خاک که واژه دفاع حالت تقدس به خود

گرفت واژه جامعه شناسی دفاع در این دوران به جامعه شناسی دفاع مقدس تغییر نام پیدا کرد (آقاپور، ۱۳۸۴ : ۷۷).

ماهیت جامعه شناسی دفاع مقدس

با توجه به اینکه از ۳۱ شهریور سال ۱۳۵۹ هـ. ش جنگ تحمیلی عراق علیه کشورمان ۸ سال به طول انجامید این جنگ ۸ ساله که ایران با دست خالی با استکبار جهانی و کشورهای وابسته به استکبار جهانی جنگید، طولانی ترین نبرد کلاسیک قرن بیستم بعد از جنگ جهانی دوم و دومین جنگ طولانی این قرن پس از جنگ ویتنام قلمداد شده که ۲۵۶ هزار نفر از مردم کشورمان در دفاع از میهن شهید شده اند و سرمایه های انسانی، زمانی، مالی و معنوی هنگفتی پرداخت شده که بیشتر آثار آن در زمان معاصر نیز وجود دارد. (آقاپور، ۱۳۸۴: ۳۵).

جنگ به کارگیری خشونت جسمی برای حل تعارضات یا آزمون نیرو و استفاده از اسلحه بین ملت هاست (جنگ خارجی) و بین گروه های سازمان یافته رقیب خودی (جنگ داخلی) است. شناخت تاثیر و تاثر جامعه بر جنگ و متقابلاً جنگ بر جامعه موضوع جامعه شناسی جنگ است و از مطالعه و شناخت جنگ به عنوان یک پدیده نظم اجتماعی و روانشناختی به پولومو لوژی تعبیر شده است. (بهداروند، ۱۳۷۸ : ۲۰)

خاصیت جامعه شناسی جنگ بررسی بدون در نظر گرفتن ارزش ها و جانبداری هاست در حالی که جامعه شناسی دفاع مقدس بجز تاثیر و تاثر جامعه بر جنگ و متقابلاً جنگ بر جامعه به بیان ارزش ها و نحوه شکل گیری این اعتقادات و باورها و ایثارگری ها و فداکاری ها و از خودگذشتگی ها و مشارکت داوطلبانه زن و مرد و پیر و جوان و از ادیان و مذاهب و اقوام و قشرهای مختلف در بستر جامعه ای است که تازه انقلاب کرده بود و به چگونگی شکل گیری باورها و ایثارگری مردم و به چگونگی شکل گیری بسیج خودجوش مردمی و داوطلبانه در برابر دشمن بعثی می باشد. بنابراین به کارگیری اصول و فنون جامعه شناسی جنگ به تنهایی در خصوص دفاع مقدس کافی نیست و به جرات می توان گفت که بیشتر جوانب این دفاع بر عموم ناشناخته است. نهادها، ادارات و مسئولین مربوطه در خصوص بهره برداری آموزشی، دینی، اعتقادی و حتی رسانه ای از دفاع مقدس در جهان ضعیف عمل کرده لند برای نمونه می توان به فعالیت کشورهای دیگر در خصوص نبردهای معمولی آنها یاد کرد که مثلاً عملیات گروه دلتا خورس در سطح جهانی شناخته شده هستند اما در بخش جامعه ، دفاع مقدس و ارائه عملکرد به مراتب بهتری از نظر حرمت خانواده شهدا، حفظ ارزش ها، انتقال و آموزش ارزش ها و اعتقادات بزرگداشت شخصیت های شرکت در جنگ

تحمیلی بوده است. بنابراین دفاع مقدس به بررسی مجموعه‌ای از عوامل و شاخصه‌های اجتماعی در میان اقشار و طبقات مختلف می‌پردازد که در شکل‌گیری جنگ، پیشبرد و دفاع از آن و فداکاری‌های غیر معمول موثر بوده‌اند و علاوه بر این تأثیر این اوضاع بر جامعه از لحاظ وحدت و همبستگی قومی و اجتماعی مقاومت، رویارویی با نقشه‌های دول بین‌المللی نیز حائز اهمیت و مطالعه می‌باشد (به‌داروند، ۱۳۷۸: ۳۵). دفاع مقدس می‌تواند از سه جنبه جامعه‌شناختی بر نسل معاصر نقش و تأثیر داشته باشد.

۱) تشابه حرمت خانواده و کشور به این معنا که خانواده یک نهاد ارزشی اجتماعی است که اعضا موظف به حفاظت از آن بقای ثبات و پایداری و امنیت و آرامش از آن هستند کشور نیز به مثابه خانواده‌ای بزرگتر نیاز به حراست و حفاظت تک‌تک افراد جامعه بر دوش آنان برای آیندگان نیز می‌باشد در اینجا در کشورهای مختلف ارزش کشورها به جنگ و دفاع به صورت اجباری از کشور می‌باشد اما در کشورمان بر اساس تعالیم اسلام و قرآن دفاع از آب و خاک واجب دینی و تکلیف الهی است لذا در جنگ تحمیلی امام خمینی (ره) توانست با بیان حکیمانه و معنویت که داشتند بر اقشار مختلف تأثیر بگذارند که در دفاع از کشور در کنار نیروهای نظامی بخش مردمی را نیز به صورت خودجوش و داوطلبانه لحاظ نماید کاری را که کمتر رهبری در دفاع از کشور انجام داده است.

۲) استقامت اعتقادی و توانمندی ابزاری:

در اینجا در خیلی از جنگها فقط تکنولوژی برتر نظامی و صنعتی در جنگ لازم نیست بلکه آن چیزی را که حائز اهمیت بیشتری است میزان اعتقادات و باورها و فداکاری‌ها و ایثارگری‌ها مردمان کشورها در مواجهه با جنگ و دفاع از کشور و آب و خاک از جنگ افزارها وسیله‌ای را در اختیار اراده انسان هستند و همه چیز نیستند چه بسیاری از جنبه‌های نابرابری روی داده که مردمان یک کشور اعم از اقوام و قبایل و مذاهب و ادیان مختلف و گروه‌های سنی (پیر و جوان)، جنسی (زن و مرد) شهری و روستایی و عشایری و... بادست خالی به خاطر داشتن اعتقادات و باورهای مذهبی در برابر سپاه و لشکر عظیم و مجهز دشمن به پیروزی رسیده مانند جنگ تحمیلی عراق علیه کشورمان که مردم کشورمان به تاسی از رهنمودهای حکیمانه امام خمینی (ره) در برابر دشمن قوی و دنیای استکبار با دست خالی ایستادند لذا نسل معاصر باید بداند این سرزمین دشمنان آگاه بسیاری دارد و از رسانه‌ها حداکثر استفاده و یا در راستای سم‌پاشی ذهن و اراده نسل جدید انجام می‌دهند. لذا نباید باور و اعتقاد سست شود و هراس جامعه را فرا بگیرد. این جامعه نیاز به تداوم حرکت و حفظ انسجام و همبستگی دارد. (الیاسی، ۱۳۷۲: ۳۵).

(۳) تجربه آموزی:

جنگ و اختلاف در هر شکل آنچه بین دو نفر، دو خانواده، چند قوم یا کشور باشد دلخواه انسان نیست و اثرات نامطلوب بسیاری بر جای میگذارد اما وقتی واقعه روی داد و هزینه طلبید و به فرجام رسید باید از آن بهره برداری نمود تا اثرات مثبت آن افزایش یابد. (آشفته تهرانی، ۱۳۷۸: ۵۵).

امام خمینی (ره) و هویت جدید در دفاع مقدس:

امام خمینی (ره) با توجه به پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۵۷ و بروز جنگ تحمیلی در ۳۱ شهریور سال ۵۹ در این حکومت جدید هویت جدیدی به مردم ایران دادند بنام اسلامیت و ارزش‌های اسلامی، قبلاً هویت ایرانیان در طول تاریخ و هویت ایرانی و حس میهن دوستی و ناسیونالیستی بود که در شعرهای فردوسی حماسه سرا، حس میهن دوستی و ناسیونالیستی ایرانیان وجود داشت اما با بروز جنگ تحمیلی و دفاع همگانی و مردمی بر علیه دشمن متخاصم امام توانستند با مردمی کردن جنگ و ایجاد بسیج خودجوش مردمی و خود باوری و اعتماد به نفس به مردم حس جدید و هویت جدیدی به ایرانیان که هویت اسلامی مبتنی بر ارزش‌ها و آموزه‌های دینی بود مانند جهاد و دفاع - شهادت و فداکاری و از خودگذشتگی در راه اسلام و قرآن و مردم و میهن و... را وارد جامعه شناسی دفاع مقدس و ادبیات دفاع مقدس و فرهنگ جامعه نمود. (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۲: ۱۵۰).

در این هویت جدید، اسلام و قرآن و ارزش‌های دینی از میهن دوستی و آب و خاک و قومیت و نژاد ایرانی برتر و والاتر می‌باشند، امام خمینی (ره) توانستند این حس ناسیونالیستی را تا حس مذهبی و اسلامی ترکیب نمایند، دفاع مقدس به مردم کشورمان ترویج دهند و واژه‌ها و ارزش‌هایی مانند شهادت در راه خدا و اسلام و میهن و ایثارگری و جانبازی و فداکاری و از خودگذشتگی دفاع از میهن در برابر دشمن متخاصم به عنوان یک ارزش اجتماعی و دینی در جامعه نهادینه شود و سازمان‌هایی مانند جهاد سازندگی - بسیج ۲۰ میلیونی - بنیاد شهید و بنیاد جانبازان جهت امور دفاع مقدس و جهت جنگ و سازندگی جنگ و رسیدگی به وضع معیشتی خانواده شهدا و ایثارگران به دستور امام خمینی (ره) در همان روزهای شروع جنگ عراق علیه کشورمان تاسیس شد. (مراد پیری، ۱۳۹۴: ۱۸).

فرهنگ واژه‌های به کار برده شده در ادبیات دفاع مقدس توسط امام خمینی (ره) گفت این کتاب مربوط به تاثیر دوسویه اجتماعی مثبت و منفی جامعه بر جنگ و جنگ بر جامعه می‌پردازد و جامعه شناسی دفاع مقدس تاثیر ارزش‌های اجتماعی و انسانی و اخلاقی در جامعه تاثیر جنگ بر وحدت و اتحاد و همبستگی و انسجام اجتماعی که باعث اتحاد و وحدت در برابر دشمن می

شود سر و کار دارد همچنین بیان نمود و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به جنگ تحمیل شده ۸ ساله عراق علیه کشورمان امام خمینی (ره) برای اولین بار توانست بر اساس آموزه های دینی مانند دفاع و جهاد و شهادت و واجب بودن و شرعی بودن و تکلیف الهی بودن دفاع از اسلام و آب و خاک و کشور در برابر دشمنان بر همگان جنگ را مردمی کرد و اقشار مختلف مردم را وارد پروسه دفاع از میهن در برابر دشمن کرد که کمتر رهبری از عهده و توانایی این کار برآمد و جنگ را فقط وظیفه نیروهای مسلح ندانست بلکه آحاد مردم را نیز به صورت داوطلبانه و خود جوش وارد این پروسه کرد و معظم له اصطلاحات و واژه هایی مانند دفاع از میهن - شرعی بودن و تکلیف الهی بودن دفاع و جهاد - فداکاری - شهادت طلبی - ایثار و از خودگذشتگی در راه اسلام و قرآن و میهن را وارد جامعه شناسی دفاع نمود (اردستانی، ۱۳۹۴: ۶۰). و دفاع از کشور را با توجه به تعالیم اسلام و قرآن را امری مقدس و الهی دانست و فرهنگ جهاد و شهادت را در جامعه مزین نماید لذا تا قبل جنگ تحمیلی جامعه شناسی دفاع نام گذاری شده بود اما با توجه به اینکه امام خمینی (ره) ترانس دفاع را با توجه به تعالیم اسلام مانند تکلیف الهی و واجب بودن آن بر همگان (تاثیر آموزه های دینی بر دفاع).

لذا جامعه شناسی دفاع به جامعه شناسی دفاع مقدس تغییر نام پیدا کرد. قبل از اقدام امام خمینی (ره) در این خصوص در خصوص جنگ و دفاع از کشور واژه هایی مانند میهن دوستی و ایران دوستی و حس ناسیونالیستی و میهن دوستی - میهن پرستی - ایران دوستی که در ادبیات کهن و ادبیات حماسی کشورمان (شعرهای فردوسی) و... وجود داشت اما امام خمینی (ره) توانست با توجه به آموزه های اسلام این حس میهن دوستی و ناسیونالیستی با رنگ و بوی دینی و شرعی و الهی و برتر و بالاتر کند مانند واجب بودن دفاع و جهاد و فرهنگ شهادت طلبی در راه خدا و میهن و گسترش فرهنگ جبهه و شهادت طلبی و ایثارگری را در جامعه و در بین مردم و جوانان و نوجوانان و... رواج داد در حالی که قبل از جنگ تحمیلی شهادت طلبی در فرهنگ عامه نبود فقط ایران دوستی مبتنی بر اساس ناسیونالیسم فارسی بود. (مراد پیری، ۱۳۹۴: ۱۸).

دفاع مقدس و تاثیر آن بر هویت ملی

در مباحث گذشته به تاثیرات دوسویه دفاع مقدس بر هویت ملی و هویت ملی بر دفاع مقدس و جنگ تحمیلی بیان نمودیم در این مبحث به صورت مفصل به تاثیرات دفاع مقدس بر هویت ملی از ابعاد مختلف بیشتر توضیح می دهیم دکتر مهدی ادیبی سده در رابطه تاثیرات جنگ و وفاق اجتماعی و هویت ملی می نویسد:

± جنگ بی تردید یکی از شگفت انگیزترین پدیده های اجتماعی است و بسیاری از مواقع ناخواسته در عرصه حیات بشری آفریننده تاریخ و دگرگون کننده آن بوده است پس جنگ یکی از متغیرهای مهم تحول حیات اجتماعی است (ادیبی سده، ۱۳۹۰: ۱۸۰-۱۹۰).

جنگ علاوه بر تخریب و ویرانی و آوارگی انسان ها یک جامعه را به یکدیگر نزدیک کند و آنها را از هم دور سازد می تولند در هویت ملی و انسجام اجتماعی را تقویت کند جنگ باعث وفاق اجتماعی است نقشی که جنگ ها در هویت بخشی به خورده نظام های درون جامعه داشته اند غیرقابل انکار است جنگ باعث تحکیم و تقویت هویت ملی و دینی بر محور میهن دوستی و میهن پرستی و احساسات ناسیونالیستی و احیای تعالیم دینی و اخلاقی در دفاع از میهن در برابر دشمن بیگانه باشد و یا باعث یکپارچگی و تقویت منش ملی باشد جنگ باعث احیای هویت دینی و احیای صفات اخلاقی مانند روحیه شجاعت فداکاری و وفاداری ایثارگری و صداقت را در جبهه و در رویارویی با دشمن را افزایش می دهد. (ادیبی سده، ۱۹۱: ۱۳۹۰-۱۹۰-۱۸۹).

از نظر هگل نیز جنگ می تولند تجلی وحدت جمعی یا روح عام در فرمان یا چهره رهبر باشد و بر این اساس عامل هویت بخش جامعه می داند که مردم را با یک هدف و آرمان و با یک منش ملی به همکاری فرامی خولند (جهانبگلو، ۱۳۶۸: ۷۶).

همچنین از نظر هگل جنگ عاملی است که می تولند باعث آگاهی بخشی اجتماعی هر ملت از هویت ملی خویش گردد و همچنین با حراست از وحدت معنوی آن در برابر هرگونه فردگرایی استحکام بخشد در صورتی که اگر فرد گرایی به خود گرایی کشانده شود حیات جامعه و دولت را به خاطر خواهد افکند و همچنین هگل در کتاب پدیدارشناسی روح این چنین بیان می کند که جنج باعث تعهد به فرد و جامعه می دهد که برای دفاع از جامعه در برابر دشمن به پا خیزند و این دفاع از جامعه را در برابر دشمن را با اخلاق اجتماعی هماهنگی قائل می شود و آن را مقدس می شمارند (جهانبگلو، ۱۳۶۸: ۷۶-۷۷).

یکی از اهداف حمله عراق به کشورمان ایران جدایی جغرافیایی سرزمین و تمامیت ارضی کشورمان ابتدا استان خوزستان و سپس تصرف کل ایران بود تجاوز به هویت ملی و تاریخی جلوگیری از صدور انقلاب اسلامی و سرنگونی نظام جمهوری اسلامی بود با حمله عراق به کشورمان هویت ملی و دینی و تاریخی با تهدید اساسی مواجه گردید. اما رهبری فرزانه امام خمینی تهدیدات هویتی ناشی از حمله دشمن بیگانه را طی سخنرانی های مختلف به ملت گوشزد کرد و با تشکیل بسیج بیست میلیونی خودجوش مردمی مردم را

به دفاع از هویت ملی و دینی و سرزمین و آب و خاک کشورشان فراخوان و مردم نیز به صورت خودجوش و داوطلبانه با تشکیل بسیج خودجوش مردمی با قدرت و با صلابت توأم با غیرت ملی و دینی و با وحدت و همبستگی ملی و دینی و قومی در برابر دشمن متجاوز از کیان و آب و خاک و کشورم شان ایستادند (سمیعی اصفهانی، رشیدی زاده، ۱۳۹۳: ۴۸).

با هجوم ارتش عراق به کمک کشورمان با توجه به فرامین رهبر فرزانه انقلاب اسلامی ایران امام خمینی در کنار نیروهای مسلح سپاه و ارتش و بسیج خودجوش مردمی را تشکیل دادند و از مردم خواست به صورت داوطلبان از کیان کشورشان و هویت ملی و دینی شان که به خطر افتاده بود دفاع کنند در جنگ تحمیلی هویت ملی حس میهن دوستی و ناسیونالیسی و هویت دینی احیای آموزه‌های دینی دفاع از آب و خاک کشور در جنگ تحمیلی بازتولید شد و هم افزایی صورت گرفت لذا با توجه به آموزه‌ها و فرامین امام خمینی دفاع از آب و خاک کشور بعد معنوی و مردمی پیدا کرد و کمتر رهبری توانایی بسیج مردمی و مردمی کردن جنگ را در کنار نیروهای مسلح داشته است امام خمینی توانستند فرهنگ عاشورایی و ظلم ستیزی و حریت و آزادی با سابقه ملی ایرانی ترکیب کنند و سه عنصر مکتب مقاومت و امامت را در انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی آفرید و آن را ترکیب کرد و مشارکت مردم را در جنگ تحمیلی لحاظ نمودند. (قاضی، ۱۴۰۰: ۳۲).

ما یک نگاه تاریخ‌نگاری دفاع مقدس داریم که پیشوانه پیشرفت ملی ماست و با این سرمایه وارد گام دوم انقلاب تمدن سازی نوین اسلامی می شویم. با توجه به جنگ تحمیلی ۸ ساله عراق به کشورمان با توجه به فرامین و رهنمودهای امام خمینی (ره) با دعوت از مردم در جنگ تحمیلی این حس خودباوری و اعتماد به نفس و احیای هویت ملی (مانند میهن دوستی) و هویت دینی (مانند احیای آموزه‌های دینی در حضور دفاع از آب و خاک را به مردم دادند). هویت ملی همان مای ملی می باشد- انسان جان نفس و فکر و عقل و اندیشه دارد روح ملت ایران را هویت ملی می نامیم که همان چیستی ماست همانطوری که انسان عقد دارد جامعه نیز عقل عمومی دارد و باید در اعمال گفتار و کنش مردم تجلی پیدا کند که این هویت ملی ملت ماست در پیروزی انقلاب اسلامی اراده ملی به منظور رهایی از استکبار تحقق یافت و ترکیب سه عنصر مکتب امت و امامت بود امام خمینی توانست در جنگ تحمیلی این سه عنصر را ترکیب نمایند و هویت ملی و دینی ملت ایران را با مردمی کردن جنگ و حضور داوطلبانه اقشار مختلف مردم پررنگ نمودند. در این زمینه امام خمینی (ره) می فرمایند اگر سپاه و ارتش بدون حضور نیروهای مردمی دفاع می کردند کاری از پیش نمی بردند.

ما باید از دین تجربه دفاع مقدس ناشی از مدیریت مدبرانه امام خمینی و مردمی کردن جنگ و بها دادن به مردم در جنگ درس بگیریم و اقشار مختلف مردم در عرصه های سیاسی و مدیریتی و اقتصادی و... لحاظ نماییم. (صدرا، ۱۴۰۰: ۱۴۳).

در سیر تاریخی مسئله ما هویت ملی و دینی است اما در جنگ تحمیلی چگونه به هویت رسیدیم پاسخ بر اساس رهنمودهای امام خمینی (ره) در بسیج خودجوش مردم مشارکت مردمی باعث گردید که هویت ملی و دینی در دفاع از میهن احیا گردد در طول تاریخ ایران جنگ امنیتی با حضور نیروهای مسلح بوده اما در هیچ یک از این جنگ ها جنگ مردمی نبوده که رهنمودهای امام خمینی باعث گردید هویت ملی و دینی احیا گردید و بسیج خودجوش مردمی و مشارکت مردم در جنگ تحمیلی بازتولید شد و هم افزایی صورت گرفت که در کمتر کشوری و در کمتر برحه تاریخی دفاع مردمی و مردمی کردن جنگ صورت گرفت زیرا اراده ملی اسطوره سیاسی است و بر اساس آن دفاع مقدس بعد مردمی و معنوی پیدا کرد و نشان داد اگر نیروی ایمان به خدا حضور داشته باشد قطعاً پیروزی از آن ملت است هویت ایرانی عقلانیت دیانت و سیاست است و این هویت بر اساس تعالیم امام خمینی (ره) که هویت ملی و دینی را در جنگ احیا نمودند و دفاع از اسلام و قرآن و آب خاک میهن را واجب الهی و شرعی دادند و جنگ را مردمی نمودند و باعث وحدت و همبستگی و انسجام ملی پیش آمد و در برابر دشمنان داخلی و خارجی بایستند و عامل وحدت و همبستگی و موفقیت ملت ایران در جنگ شد.

اما بعد از جنگ نتوانستیم از این مدل ساختاری دفاع مقدس استفاده از نیروهای مردمی را در اداره کشور استفاده نکردیم و دچار آسیب شدیم. جنگ تحمیلی و دفاع مقدس باعث گردید عزت ملی و هویت ملی کرامت و شرافت ملی اعتماد ملی و مشارکت مردمی را که در طول تاریخ از آن استفاده نکردیم پس از قرن ها به ما بر گردانده با توجه به احیای هویت ملی و دینی در جنگ تحمیلی که باعث حضور گسترده اقشار مختلف مردم در جنگ تحمیلی و شکست دشمن شد ایران در حال حاضر ابر قدرت معنوی است و این نگرش به خاطر تجربه دفاع مقدس بوده است و باید از این دستاورد های دفاع مقدس در عرصه مسائل مختلف استفاده نماییم (درویشی، ۱۴۰۰: ۵۷).

یکی از تاثیرات دفاع مقدس باعث تکامل و تقویت هویت ملی و احیای هویت ملی گردید بدین معنی که در طول تاریخ و هویت ملی ما ایرانیان بر اساس حس میهن دوستی و ایران دوستی و ناسیونالیستی بود دفاع مقدس بر اساس رهنمودهای امام خمینی که توانستند هویت دینی را در دفاع مقدس

بگنجانند و آن را احیا کنند و در سطح ملی و منطقه ای استفاده شود معظم له توانستند فرهنگ جهاد و ایثار و فداکاری و رشادت و شهادت و از خودگذشتگی را در راه دفاع از میهن را در کشور زنده نماید و احیا آموزه های دینی مانند دفاع از اسلام و قرآن و آب و خاک کشور بر همگان واجب است امام(ره) توانستند این مفاهیم هویت دینی را وارد فرهنگ جامعه و دفاع مقدس نموده و باعث تقویت و کامل شدن هویت ملی ما ایرانیان گردید چون در طول تاریخ هویت ملی ما ایرانیان در جریان دفاع از میهن فقط حس میهن دوستی و ایران دوستی بود اما واژه هایی مانند شهادت و فداکاری و از خودگذشتگی و ایثار در راه عشق به میهن نبود امام در دفاع مقدس و جنگ تحمیلی متأثر از بیانات حکیمانه و بیان معنوی امام خمینی این واژه های دینی و مذهبی واحد دفاع مقدس و فرهنگ جامعه و هویت ملی و باعث شکست دشمن گردید و از طریق این مفاهیم تقویت و کامل گردید همچنین وجود فرهنگ شهادت طلبی و فداکاری در راه عشق به میهن باعث گردید این مفاهیم بز در سطح ملی در سطح منطقه ای و جهانی به ویژه در جهان اسلام صادر شود و جنبش های اسلامی لبنانی مانند حزب الله لبنان و گروه های فلسطینی مانند جبهه نجات اسلامی حماس در مقابل اسرائیل صهیونیست الگو بگیرند و در برابر اسرائیل و پیروزی برسند (سیمبر، ۱۳۹۳: ۳).

دفاع مقدس و تاثیر آن بر هویت امتی

با بروز جنگ تحمیلی عراق علیه کشورمان بر اساس مدیریت دفاعی امام خمینی(ره) که در آن مشارکت افراد مختلف جامعه بسیج خودجوش مردم منجر شد و احیای هویت دینی و احیای آموزه های دفاعی اسلام منجر شد (شیرازی، سلیمانی، ۱۳۸۰: ۳۰).

در کشورمان ایران از گونه گونی قومی مذهبی دینی وجود دارد مذهبی مانند شیعه و سنی، قومی مانند قومیت های فارس- ترک- کرد- عرب- گیلک - بلوچ- لر- مازنی و... دینی: اسلام، مسیحیت، یهود، اهل حق، زرتشت با وجود این اختلافات تفاوت های قومی و مذهبی و دینی رهبری مدبرانه و تاثیر معنوی امام خمینی (ره) که به دفاع خودجوش معنوی از آحاد و اقشار مختلف مردم متأثر از کلام معنوی امام خمینی (ره) که در سخنرانی ها و پیام ها و کتاب هایش باعث شد دفاع مقدس در برابر تجاوز همه جانبه دشمن بعثی پیش بیاید با توجه به اینکه تجاوز به خاک کشور مردم کشورمان از تمام قبایل و مذاهب و ادیان کشورمان را دربرمی گرفت بیان معنوی امام خمینی(ره) باعث شد ادیان و مذاهب و قبایل و اقوام مختلف اختلافات قومی مذهبی طایفه ای و دینی را کنار بگذارند و تحت رهبری و هدایت معنوی امام خمینی با وحدت کامل و یکدست و یکصدا تحت عنوان امت واحده اسلامی

در برابر دشمن بعثی به صورت خودجوش و داوطلبانه بسیج شوند از عوامل شکست دشمن تشکیل امت واحده اسلامی و وحدت و همبستگی از تمام گروه ها و مذاهب و ادیان و قبایل و طوایف و قومیت های کشورمان بود لذا جنگ تحمیلی که به کشورمان تحمیل شد دفاع همه جانبه مردمی به دستور امام خمینی (ره) صورت گرفت و این دفاع همه جانبه مردم باعث شد هویت امتی و وحدت اقوام و قبایل و مذاهب و قومیت ها و ادیان در طول تاریخ جسته و گریخته در کنار هم زندگی می کردند دفاع مقدس باعث شد وحدت و همبستگی و اتحاد و یکدستگی میان آحاد مردم ایران با وجود تفاوت ها و اختلافات مختلف قومی و نژادی و طایفه ای و مذهبی و دینی شکل بگیرد (شیداییان، ۱۳۸۶: ۲۲۰).

جنگ تحمیلی بر هویت ملی تاثیر دوسویه گذاشته بدین معنا که جنگ تحمیلی که باعث تنش و بحران و عدم امنیت در زندگی مردم پیش آمد مردم را شور و هیجان در دفاع از میهن در برابر دشمن بیگانه نمود بدین معنا که هویت ملی ما ایرانیان که بر اساس حس میهن دوستی میهن پرستی و دفاع از آب و خاک و دوست داشتن سرزمین و آب و خاک و جغرافیا و تاریخ و فرهنگ ایرانی بود با تبلیغ آموزه های دینی توسط روحانیت شیعه (امام خمینی ره) مبنی بر واجب بودن دفاع از آب و خاک و قرآن و اسلام بر همگان با احیای هویت دینی هویت ملی ما ایرانیان کامل تر شد و رنگ و بوی دینی به خود گرفت و دفاع از کشور و حس میهن دوستی واجب بودن جهاد بر همگان واژه های دینی مانند ایثار و جهاد و شهادت و فداکاری وارد فرهنگ دفاع از کشور شد و دفاع همه جنبه مقدس و معنوی به خود گرفته واژه دفاع مقدس مردمی کردن دفاع و جنگ توسط امام خمینی (ره) بکار گرفته شد.

به طور کلی، یکی از مهم ترین ابعاد دفاع مقدس، تأثیر آن بر بازتعریف هویت ملی ایران بود. در این دوره، مفاهیم و ارزش هایی که ریشه در تاریخ و فرهنگ اسلامی ایرانی داشتند، با چالشی اساسی روبه رو شدند و در طی این فرآیند به روزرسانی و تقویت شدند. ایثارگری ها و جانفشانی های مردان و زنانی که در جبهه ها حضور داشتند، نه تنها به دفاع از تمامیت ارضی کشور منجر شد؛ بلکه به عنوان نمادی از همبستگی و پیوند ملی عمل کرد. این همبستگی باعث شد که هویت ایرانی اسلامی بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد و در قالب شعارهایی مانند «نه شرقی، نه غربی، جمهوری اسلامی» تجلی یابد.

نقش رسانه ها و ادبیات مقاومت نیز در شکل دهی به هویت ملی بسیار حائز اهمیت بود. شعر، داستان و هنرهایی که در این دوره خلق شدند، به تثبیت ارزش های ایثار و مقاومت کمک کردند. ادبیات دفاع مقدس، که در قالب خاطرات، داستان ها و مستندات جنگ شکل گرفت، نسل های بعدی را با ارزش های دوران جنگ آشنا کرد و موجب شد که دفاع مقدس به عنوان یک دوره مهم و تاریخی در تاریخ معاصر ایران، همواره در حافظه جمعی مردم باقی بماند.

از سوی دیگر، جنگ تحمیلی فرصتی برای بازشناسی و احیای هویت دینی نیز فراهم کرد. آموزه های دینی در قالب هایی مانند شهادت و جهاد در راه خدا، با مفاهیم ملی گرایی ترکیب شدند و باعث شد که مفهوم مقاومت در برابر ظلم و دفاع از وطن و ناموس در بُعدی وسیع تر و عمیق تر معنا پیدا کند. دفاع مقدس به این شکل، بستری را فراهم کرد تا جامعه ایران از یک هویت منفعل و پراکنده، به یک هویت فعال و متحد تبدیل شود.

در نهایت، تأثیر دفاع مقدس بر بازتعریف هویت ملی ایران قابل انکار نیست. این جنگ، با وجود تمام دشواری‌ها و مصائب، نقطه عطفی در تاریخ ایران بود که هویت ملی را با عمق بیشتری تثبیت و تقویت کرد. این جنگ به مردم ایران فرصت داد تا از طریق فداکاری، اتحاد و مقابله با دشمن مشترک، همبستگی ملی خود را بازسازی و تقویت کنند. همچنین، مفاهیمی مانند ایثار و مقاومت که در فرهنگ ایرانی اسلامی ریشه داشت، به عنوان ارزش‌های محوری هویت ملی در وجدان عمومی تثبیت و نهادینه شد تا آن‌جا که حتی پس از پایان جنگ نیز در سطوح مختلف اجتماعی و فرهنگی باقی ماند.

استناد:

سلطانی، شاهپور، nosratolah، نصرت اله، رنجیر، ایرج. تأثیر جامعه‌شناسی دفاع مقدس بر تکوین هویت ملی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه تحولات سیاسی/اجتماعی معاصر ایران، 1404، 1.

<http://doi.org/10.30510/pscci.2025.526346.1289>

منابع

- ابن خلدون، عبدالرحمن (۱۳۶۶) مقدمه بر جامعه شناسی، ترجمه گنابادی، محمد، پروین، عبدالرحمان، ناشر: انتشارات علمی و فرهنگی.
- ادیبی سده، مهدی (۱۳۹۰)، جامعه شناسی جنگ و نیروهای نظامی، اصفهان: انتشارات سمت.
- اسمیت، استیو (۱۳۸۳)، رویکردهای واکنش گرا و سازه انگاری در نظریه های روابط بین المللی ترجمه مشیرزاده، حمیرا، دفتر سیاسی و بین المللی، تهران
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۹)، بازخوانی امنیت سرمایه اجتماعی، قدرت نرم و سرمایه اجتماعی، ناشر: دانشگاه امام صادق (ع)
- آقاپور، سید مهدی (۱۳۸۴)، جامعه شناسی دفاع مقدس، ناشر: انتشارات قومس، تهران.
- آقایی، سید داوود، رسولی، الهام (۱۳۸۸)، سازه انگاری و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال اسرائیل، فصلنامه سیاست مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی.
- بهداروند، محمد مهدی (۱۳۹۲)، جامعه شناسی جنگ، ناشر: انتشارات کتاب نشر، تهران
- جهانبگلو، رامین (۱۳۶۸) انقلاب فرانسه و جنگ از دیدگاه هگل، تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، نوری، وحید (۱۳۸۶)، هویت و منفعت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- رمضان زاده، عبدالله، جوکار، محمد صادق (۱۳۸۹)، هویت از منظر سازه انگاران متعارف و رادیکال، فصلنامه سیاست دوره ۴۰ شماره ۳.
- سمیعی، اصفهانی، علیرضا، رشیدی زاده، بهنام (۱۳۹۳)، دفاع مقدس عامل همبستگی و وحدت ملی، نشریه رهیافت انقلاب اسلامی، شماره ۲۷.
- شیدائیان، حسین (۱۳۸۶) عوامل معنوی و فرهنگی، دفاع مقدس، قم: انتشارات زمزم هدایت وابسته به پژوهشکده علوم اسلامی امام صادق.
- شیرازی، محمد- سلیمانی، نعمت اله (۱۳۸۰) عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، قم: انتشارات مرکز تحقیقات اسلامی.
- عسگرخانی، ابومحمد، منصوری مقدم، جهانشیر (۱۳۸۹)، همکاری و منازعه در روابط بین الملل: نگاهی به نظریه سازه انگاری الکساندر ونت، فصلنامه سیاست، دوره ۴۰ شماره ۳.
- قوام، سید عبدالعلی (۱۳۹۳)، روابط بین الملل، نظریه ها و رویکردها، تهران: انتشارات سمت.

متقی، ابراهیم، کاظمی، حجت (۱۳۸۶)، سازه‌انگاری، هویت، زبان، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست مجله دانشگاه حقوق و علوم سیاسی شماره ۳۷.

مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۵)، تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل، تهران: